

adatok azt mondják, Margit huszonkilenc éves volt. Azok a társnők ellenben, akik a királylány életkoráról a bizottság előtt nyilatkoznak, mind úgy tudják, hogy huszonnyolc éves volt, amikor meghalt. Így tudja Garinus és a nápolyi legenda is. Ez megfelel sejtethetően 1242-ben történt születése évének is.

Árpádházi Szent Margit halálának 700 éves jubileuma tehát 1970. január 18-án volt, és a sírkőre vésett 1271-es évszám tévedés.

Dümmerth Dezső

„Eödönfy Rimay Klára”

Az ItK 1971. évi 3. számában jelent meg Jenei Ferenc közleménye: *Vázlat Rimay János ifjú éveiről.* (310—314.) A szerző levéltári kutatások alapján világítja meg a fiatal Rimay és ecsedi Báthory István kapcsolatait, s valószínűsíti, hogy a 17 éves költő Rimay Klára közvetítésével került 1586-ban az ecsedi udvarba. Ez a Rimay Klára Báthory István titkárának, „tekintélyes és nagybefolyású emberének”, petőfalvai Pető Istvánnak volt a felesége, s ahogy Jenei feltételezi, nővére vagy unokatestvére, esetleg nagynénje volt a költőnek. „Rokoni érzéseire” hallgatott Rimay Klára, amikor férjén keresztül rávette a hatalmas országbíró a fiatal költő meghívására, s amikor támogatta őt „az idegen udvarban”.

Pető Istvánra az első adat Várday Kátának 1596-ban hozzá írt levele. Ennek címzéséből megtudjuk, hogy ekkor az ecsedi vár udvarbírája.¹ Nyilván ebben a minőségben írt 1597-ben (Jeneinél a dátum tévesen 1590) Szokoly Miklósnak, megküldve neki „az jobbágyok dolgába való novumot és az 3000 forintrul való obligamennek fassióját”.² Ezután évekig nem hallunk róla. Báthory István 1603. február 28-án kelt végrendelete viszont annál többet emlegeti Pető István deákot, akit secretáriusának mond.³ Ekkor már valóban egyik belső, bizalmi embere az országbírónak. A végrendelet egyik helyén Báthory meg is szólítja őt: „jó fiaim, Macskási Mihály, Pető István deák . . .” Az 1603. június 19-én kelt pótvégrendeletben pedig ezt írja Báthory: „Pető István deák, ki most secretariusom is.”⁴

Ez a „most” szócska kizárja, hogy Pető István már 1586-ban is Báthory titkára lett volna, amint Jenei gondolja. Miután pedig javakorban levő embereket nem szoktak „fiam”-nak szólítani, 1603-ban Pető István aligha lehetett 30—35 évnél idősebb. Akkor viszont 1586-ban 15 év körül volt, s már koránál fogva sem valószínű, hogy „tekintélyes és nagybefolyású” lett volna.

Felesége, Klára asszony korára szintén csak következtetni tudunk. Két levele maradt ránk, mindkettőt már mint özvegy írta. Jenei közre is adja mindkét levelet. Az egyik 1628. július 29-én a Szatmár megyei Darah-on (Jeneinél tévesen Daras) kelt és Melith Péterhez szól. A másiknak sem keltjét, sem címzettjét nem ismerjük, de tartalmából annyi bizonyos, hogy röviddel Pető István halála után íródott. Pető halála évét nem ismerjük, mivel azonban utolsó ránkmaradt levele 1616-ból való,⁵ a keltezetlen sorok csak 1616 vége és 1628 közt íródhattak. A levélben özvegy Pető Istvánné egy főúri asszonyhoz fordul (Jenei úgy véli, Melith Péternéhez, szerintünk Nyáry Pál özvegyéhez, Várday Kátához), védelmet kérve meghalt férje „szegény árvái” számára. Ebből viszont az következik, hogy a Pető gyermekek ekkor — 1616-ban vagy később — még kiskorúak voltak. Hiszen, ha felnőttek lettek volna, elképzelhetetlen, hogy jogaik védelmében anyjuk lép fel. Ebből pedig nyilvánvaló, hogy a gyermekek nem születhettek 1595—1600 előtt. Klára asszony tehát, aki férjénél föltehetően fiatalabb volt, 1586-ban bizonyosan nem volt még Petőné. Így nem is szólhatott Rimay érdekében sem későbbi urának, sem Báthory Istvánnak.

De más baj is van Klára asszonnyal. Jenei közli már említett két levelét a Zichy család levéltárából. Az egyiknek, a keltezetlennek aláírása: özvegy Pető Istvánné. A másiké „Peto-falway Petheo Istvan uram meg hagiatott eozwegie, Eodeonfy Rimay Clara”. De miért Eödönfy Rimay? „Az Eödönfy névre a Zichy levéltárban nem találtunk magyarázatot, ”-olvasuk Jeneinél.

¹ OL. Zichy cs. It. P—707. Missiles, No. 8450.

² Uo. No. 9372.

³ OL. Neo-regestrata Acta, E—156, Fasc. 57, No. 7.

⁴ RADVÁNSZKY Béla: Magyar családélet és háztartás. III. Bp. 1879. 218.

⁵ OL. Zichy cs. It. P—707. Missiles No. 10 767.

Az Eödönfy (a nevet gyakran írták Edenfy, ritkábban Eüdönfy és Ödönfy alakban is) a XVII. századi Felső-Magyarország egyik előkelő családja volt. A Kaplyon nemzetségből származott, így egy töről sarjadt a Károlyi, nagymihályi Bánffy és nagymihályi Pongrácz, a Sztáray, Thibay és más ismert családokkal. Birtokaik főleg Zemplén megye északi részén terültek el, de a népes család egyes ágai gyökeret vertek a szomszédos megyékben is, így Ungban, Sárosban és Biharban. Országos jelentőségre ugyan nem emelkedtek, de a megyei életben gyakran hangadók voltak. A család két főágra, a Zempléni és az Ung megyeire oszlott, s ezek birtokaik központjáról nagymihályi, illetve vinnai Eödönfyeknek nevezték magukat.

Az 1500-as évekre a család nemesi előneve gyakran önállósult, vezetőknévvé vált. (Hasonló jelenséget figyelhetünk meg pl. a homonnai Drugetheknél is) Nagymihályi Ferenc a XVI—XVII század fordulóján a Magyar Kancellária titkára Bécsben. Vinnai aliter Eödönfy Györgyöt pedig 1684-ben thökölyánus magatartása miatt jószágvesztésre ítélik. Voltak, akik megcserélték a két nevet, és mintegy kettős családnévként használták: 1640 körül egy örökösödési szerződésben Bánffy Nagymihályi Ferencel és Pongrácz Nagymihályi Lászlóval találkozunk.⁶

A XVI. század második felében élt vinnai Eödönfy (vagy Eödönfy Vinnai) Istvánnak egy fia és három leánya volt, köztük a legfiatalabb Klára. Ez a vinnai Eödönfy (vagy Eödönfy Vinnay) Klára volt Pető István felesége.⁷ Egyébként az idézett és közölt levél aláírása is: Eodonfy Vinnay Clara. A Rimay név téves olvasás csupán.

Benda Kálmán

Erasmus a XVIII. századi magyar ponyván

A ponyvairodalom a XVIII. században, s így a magyar ponyva is, rendkívül szerteágazó, önmagában is többszörösen rétegezett jelenség. Ponyva életet számos jelentős írói alkotást, és annak poézishordozó erejét még Bessenyei György is elismerte.

A szakirodalom a marginális irodalom, infra-littérature vagy sous-littérature, vagy éppen a népi kultúra, népkönyv vitatható fogalomkörébe sorolja a ponyvát.¹

A boccaccio-i ihletésű, sokadszor kinyomtatott széphistóriától a kalendáriumi anekdotáig, s a legfrissebb halálos szentenciáig ívelő ponyvairodalom egy korszak hétköznapi s nagy problémáiba enged akarva-akaratlan bepillantást, jellemzőiből egy viszonylag nagy és heterogén, esetleg több társadalmi osztályt és réteget is magába foglaló olvasóközönség igényére következtethetünk. A már rendelkezésre álló s a most megtalált adatok segítségével a XVIII. századi ponyvanyomtatványok szép sorát sikerült rekonstruálnunk. E műveket faggattuk, hogy milyen új stíluselemekkel gazdagodtak, avagy miben szegényedtek, milyen ideológiai tartalom hordozói. S végül, hogy kikből állhatott az a feltételezhetően nagyszámú olvasó- vagy hallgatóközönségük, amely miatt a nyomdák legjobb üzleti vállalkozását jelenthette a XVIII. században is egyes történelmi tömeges újranyomása, továbbörökítése.

Ez az irodalom olyan művektől, amelyeket Balassi óta asszimilált a köztudat, a század végén Csokonai tovább „népiesített” — ponyván kinyomtatott — művéig ível.² Az irracionálisnak kedvez ez a kor. Egymás után jelennek meg az Álommagyarító könyvecskék, Cisiók és Prognostichonok, s nem hiányozhat a jövődönmondás a kalendáriumokból sem. De a barokk révület minden eszközzel terjeszteni akaró monarchikus rend a kevésbé ellenőrizhető jóslásokba már beleszólt, s Mária Terézia 1756. évi rendeletében a kalendáriumokat eltiltja a prognostichon

⁶ Minderre I. NAGY Iván: Magyarország családai... IV. Pest 1858. 42—45. és VIII. Pest 1861. 94.; TÓTH Sándor: Sáros vármegye monográfiája. I. Bp. 1909. 302.; BOROVSKY Samu, szerk.: Bihar vármegye... Magyarország vármegyéi és városai. Bp. év nélkül. L. mutató; JAKÓ Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt. Bp. 1940. 386.; Turul XVIII. 138.

⁷ L. NAGY Iván: i. m.; továbbá OL. Desewffy család It. P—86. B. I. 93* No. 3.; Sipos család It. P—604. 192. tétel.

¹ A szakirodalom fontosabb címeiből: Pierre BROCHON: Le livre de colportage en France depuis le 16e siècle. Préface par G. H. Rivière. Paris, 1954.; Robert ESCARPIT: Sociologie de la littérature. Paris, Presses Universitaires, 1964.; Littératures marginales. Histoire des Littératures, t. III. Encyclopédie de la Pléiade. Gallimard, 1963.; Robert MANDROU: De la culture populaire aux 17e et 18e siècles. Stock, 1964.; Geneviève BOLLEME: Littérature populaire et littérature de colportage au 18e siècle. (Livre et Société dans la France du 18e siècle c. kötetben, 1965. Mouton et Co, Paris, La Haye).

² POGÁNY Péter: Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. 1959.; BÉKÉES István: Magyar Ponyva Pitavaló a 18. század végétől... Bp. 1966.; VARJAS Béla: Irodalom és folklór határmegyén. Helikon 1967/1.; JANCsó Elemér: A felvilágosodástól a romantikáig. Bukarest, 1966.; ORTUTAY Gyula: Kalendáriumolvasó magyarok. Írók, népek, századok című kötetből. Bp. 1966.; TAKÁCS Lajos: Históriaok, törtétiák. Bp. 1958. stb.